

Հ. ՄԻՆԱՍ Վ. ՆՈՒՐԻԻՍԱՆ

(† 7 ՅՈՒՆԻՍ 1929)

Միաբանութիւնս համակուեցաւ ծանր սուգով մըն ալ, կորսնցնելով իր անգամ-ներէն երիցազոյնը՝ յանձին Հ. Մինաս Վ. Նուրիիսանի, որ Բատուայի մեր վանատան մէջ, ամսոյս 7ին երեկոյեան դէմ, անա-կընկալ կերպով, իր սիրելիներու գուրգու-րանքներով զուարթացած և Ս. Խորհուր-դով զօրացած, աւանդեց հոգին Աստուծոյ՝ առկայ ճրագի մը նման շիջանելով։ Տկա-րակազմ և հիւանդագին, աւեր հասակի տառապանքներէն աւելի նուաղած, վերջին տարիներուս մէջ մեկուսացած և անվրդով կեանք մը կ'անցընէր, ջանալով մի քիչ կազդուրել իր սպառած մարմնոյն թոյլ զօրութիւնները։ Սակայն այս տարւոյ աստուկացունչ ձեռն եղանակը անշուշտ գո-ղունի դարանած էր իր կեանքին ալ, որ դարնան սկզբնաւորումին և բնութեան վերգարթումին՝ թոյլ չտուաւ որ ծերու-նիին ոյժերը հաստատութիւն գտնեն, մա-նաւանդ թէ մարմինը հոգիին զօղող նրա-ցած լարն ալ խորտակեց, որպէս զի հոգին զերծ ծանրութենէ և ցաւատանջ շղթա-ներէ սլանայ ուղիղ՝ երկնային լուսածիր-ներու մէջ։ Հանգիստ իր նշխարեալ միա-ցորդներուն։

Մնած Տրապիզոն 1854ի յունուար 28ին, տաճարամեայ՝ որբացած իր ծնողքէն, ա-նոնց ուխտը իրագործելու համար, հակա-ռակ երէց եղբայրներու չկամութեան, յո-ժարափոյթ կը վազէ վիենետիկ Ս. Ղազարի վանքը՝ եկեղեցական ասպարէզին նուր-րուելու։ Հոն դաստիարակ կ'ունենայ Հ. Արքահայր Վ. Ճարեան ծանօթ մանկա-վարժը և աշակերտական ընթացքը զովելի կերպով կատարելով, կ'անդամակցի Միա-

բանութեան ուխտադրութեամբ 1871 օ-գոստոս 2ին. երեք տարի վերջ նոյն ամ-սոյն 24ին կ'ընդունի քահանայական ձեռ-նադրութիւնն ալ. այդ օրէն կը սկսի իր գործունէութեան շրջանը դաստիարակա-կան և գրական ասպարէզներու մէջ։ Մու-րատ-Ռափայէլեան վարժարանի Ուսում-նապետ կարգուելէն վերջ՝ Կիւրեղեան Արքահօր տեսչութեան օրով, 1882ին կ'ա-ռաքուի Տրապիզոն, Միւթթարեան դա-ստիարակութեան ընդհատուած գործունէու-թիւնը վերսկսելու այդ քաղքին մէջ։ Երկու տարի յետոյ կը յաջողի բանալ վարժա-րան մը որ հետզհետէ կը զարգանայ և ուսումնական ծրագրին մշակուելով կը հասնի երկրորդական դպրոցական հաս-տատութեան մը աստիճանին։ Հ. Մ. Նու-րիիսան կը վարէ այդ վարժարանին տես-չութիւնը մինչև 1894։ Սոյն տարին Միաբանութեան ընդհ. Ժողովին մէջ կ'ընտրուի ընդհ. Առաջիկայ վարչական Ժողովին. միաժամանակ իրեն կը յանձ-նուի նաև Մուրատ-Ռափայէլեանի տես-չութեան պաշտօնն ալ, զոր կը վարէ մինչև 1902։ Հ. Ալիշանի մահէն վերջ կ'ընտրուի Աթոռակալ ուխտաւ մինչև 1907, որով կ'առանձնանայ Ս. Ղազար, իսկ Կիւրե-ղեան Արքահայր 1905ին իրեն կը յանձնէ նաև Սիւսիսի Հիմնադրին սրբացուցման դատին աղերսարկուի պաշտօնը՝ զոր կը կատարէ մինչև վերջ։ 1920ին դարձեալ կ'ընտրուի ընդհ. Առաջիկայ։

Ալեքիսոս և վեհաշուք իր երևոյթով, հա-տու և խորաթափանց նայուածքով, պարզ, խորհրդաւոր և վերապալ իր խօսակցու-թեամբ, գիտէր իրեն հմայել և համակրել ներկայացողները։ Օժտուած նաև պայծա-ռատես, վաղահաս և նրբազին միտքով, թեքուն և սրամիտ, իր ստանձնած բոլոր պաշտօններուն մէջ ցոյց տուաւ ձեռնար-կող և վարիչ ոգի մը, լուսաւոր և շքեղ գաղափարներ, հաստատակամութիւն և հրատապ եռանդ. վարչական գործերու մէջ մանաւանդ, իր հեռատեսութեամբ և նախահոգակ փոյթով գործօն ուղղութիւն մ'ընդգծած է։ Կարևոր եղած է միանգա-

մայն իր գործը դաստիարակական երկարամեայ ասպարէզին մէջ, ընծայելով ազգին ուսումնական պատանիններու շատ ստուար թիւ մը, որոնցմէ շատեր իրենց ընկերային դիրքով և ստացած գիտական հոգակով մեծապէս պատուարեիր եղած են թէ իրենց դաստիարակ վարդապետին և թէ մեր հանրութեան:

Հ. Մ. Նուրիխան իր բազմամասնակ գործոն կեանքին մէջ պարապած է նաև գրական աշխատութեամբ. և մանաւանդ պատմական մարզին մէջ կրցած է ստանալ բազմակողմանի և խոր հմտութիւն, օժտուած ըլլալով մասնաւորապէս մեծ յիշողութեամբ, որ պատմութեամբ զբաղողի մը համար անհրաժեշտ մտքի կարողութիւն մըն է: Տարիներ առաջ՝ 1902ին յետոյ «Բազմավէպ»ներու մէջ հրատարակած է իւրաքանչիւր տարւոյն պատմական և քաղաքական ղեպքերուն վրայ խորհրդածութիւններ և նկատողութիւններ, պայծառ և ճշգրիտ տեսութիւններով լեցուն, որ իր գործին գեղեցիկ մէկ մասը կը կազմեն: Անկիրց առաջ աշխատած էր պատրաստելու վերջին դարուս պատմութիւնը, իր գործին համար նիւթը պըպտելով ոչ միայն եւրոպական աղբիւրներու մէջ, այլ խուզարկած էր նաև այդ ղեպքերու տարիներուն լոյս տեսած հայերէն օրագիրներն և պարբերաթերթերը: Այսպէս կազմուեցան իր ժամանակակից Պատմութեան երեք հատորները. առաջինը տպագրուեցաւ 1881ին ու կ'ամփոփէ 1814-1848ի տարիներուն մէջ տեղի ունեցած բոլոր տէրու թեանց քաղաքական կեանքը: Երկրորդ հատորը կը բովանդակէ 1848-1867ի պատմութիւնը տպագր. 1896ին, և Բ. անգամ տպագր. բարեփոխութեամբ 1915ին: Իսկ երրորդ հատորը՝ 1868-78ի, պատմութիւնը տպ. 1908ին:

Այս երեք ստուար հատորներուն հետ Հ. Մ. Նուրիխանի զլիաւոր մէկ հեղինակութիւնն ալ Միխիթար Աբբահօր կենսագրութիւնն է, գրուած իտալերէն լեզուով և տպագրուած վանքիս տպարանին մէջ 1914ին. իտալերէն բնագրին վրայէն յե-

տոյ կատարուած են անգղիերէն ու ֆրանսերէն թարգմանութիւնները, երկուքն ալ հրատարակուած մեր տպարանէն, առաջինը 1915ին իսկ երկրորդը 1922ին: Սոյն գիրքը արդիւնք է Ուխտիս Հիմնադրին սրբացուցման դատին իբր աղերսարկու իր կատարած տասնամեայ խուզարկութեան և քննութիւններուն, ինչպէս նաև իր խանդակած սիրոյն և անկեղծ պաշտամանքին առ Միխիթար Աբբահայր: Ինք ուզեց անով ճանչցնել եւրոպական ազգերու Ուխտիս Հիմնադիրը իր գործին մէջ՝ արդիւնք անվեհեր կամքի և մեծ միտքի, և իր հոգւոյն մէջ՝ վշտակոն և սրբակենցաղ կեանքի մը զիւցազնական առաքինութիւններով ճոխացած: Այս զլիաւոր հեղինակութիւններէն զատ ունի նաև փոքր աշխատութիւններ ալ. երկու թատերգութիւններ՝ առնուած ազգային պատմութիւնէն. Թեոդոր Սայրուսի, որու տաղաչափեալ գրաբար գրութիւնը հրատարակուած է 1882ին, իսկ աշխարհաբարը 1902ին. Գոյրգեև և Դերեկիկ, Նոյնպէս տաղաչափեալ և գրաբար, տպագրուած 1879ին: Ունի պատմական մանր գործ մըն ալ Ժաւմանկադորտիոն քաղաքական դիպուց 1898 ամիս: Թարգմանած է Մաքսիմ Զիւքսնի Բուրիգի ցեղմունքները. հուսկ համառօտ էջերու մէջ ամփոփած է Նաբուլէոնի իտալիա արշաւած ատեն Միաբանութեան հետ ունեցած յարաբերութիւնը (Napoléon Ier. et les PP. Mékhitaristes (Arméniens) de Venise. 1922).

Հիմայ իր պարտասած մարմինը կը հանգչի հեռու իր սիրած կղզիէն՝ ուր կ'ակնկալէր նորէն դառնալ, իր սպասած յոյսերուն իրականացումը տեսնելու և անով թոռմած այտերուն ժպիտները թարմացնելու: Սակայն նիւթական յոյսերէն աւելի երկնայինները կանխեցին՝ յունիսի հասկերուն պէս աստղացած և յագուրդ տուին իր սիրազեղ լիզներուն՝ իր աչքերուն պարզելով երկնքի կապոյտ զմայլումը:

ԽՄԲ.